

До спеціалізованої вченої
ради ДФ 35.051.155
Львівського національного
університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Никорак Ольги Юріївни «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Конституційна ідентичність є однією з фундаментальних категорій конституційного права, яка, попри це, тривалий час залишалася без уваги українських вчених. В той час, як проблемам національної та індивідуальної ідентичностей були присвячені окремі наукові праці, питання конституційної ідентичності тривалий час ігнорувалися або ж аналізувалися лише фрагментарно. Поштовхом до активізації цього напрямку досліджень стало рішення Конституційного Суду України № 1-р/2021 у справі щодо Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», у якому орган конституційної юстиції визначив державну мову як «невіддільну частину конституційної ідентичності» України. Попри деяку активізацію досліджень та появу кількох наукових статей із тематики, пошук відповідей на питання, чим є конституційна ідентичність як феномен, якою є його природа, що є сутністю конституційної ідентичності, як вона співвідноситься з ідентичністю європейською та якими мають бути її гарантії, триває досі. Це не лише підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження Никорак Ольги Юріївни, але й засвідчує наукову сміливість здобувачки.

Тож на сьогодні дисертаційна робота Никорак Ольги Юріївни «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права» є першим в Україні комплексним дослідженням конституційної ідентичності, в якому проведено детальний аналіз генези поняття “ідентичність”, з’ясовано його

сутність, досліджено зміст в контексті особливостей конституційного ладу та конституційних цінностей держави (нації, народу), структуру. Авторка розробила власну концепцію конституційної ідентичності, що є вкрай актуальною в умовах двох екзистенційних процесів, у яких Україна перебуває сьогодні: збройної агресії російської федерації (пов'язане з запереченням національної ідентичності України) та європейської інтеграції України.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано у межах теми науково-дослідної роботи кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення розвитку української держави, конституційно-правових інститутів в умовах реформи децентралізації публічної влади» (номер державної реєстрації 0121U110203).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Сформульовані в дисертаційній роботі Никорак Ольги Юріївни наукові положення, висновки та рекомендації мають достатнє обґрунтування, коректно та логічно сформульовані, відповідають загальній меті та завданням дослідження. У науковій роботі систематизовано теоретичні правові доктрини формування конституційної ідентичності країн ЄС і світу, проаналізовано вплив різних чинників на їх динамічний розвиток (зокрема, узагальнено досвід України у період війни з росією), наведено чимало прикладів з судової практики різних країн. Достовірність отриманих в дослідженні результатів підтверджується відповідним до об'єкту і предмету наукового пошуку методологічним інструментарієм, який застосувала дисертантка, великим обсягом та різноманітністю теоретичного й емпіричного матеріалів, поміркованістю та обґрунтованістю висновків.

Дисертаційне дослідження Никорак Ольги Юріївни вирізняється високим рівнем теоретичного аналізу, самостійністю наукового пошуку, творчим підходом до вирішення наукових проблем.

4. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дана дисертація є першим у вітчизняній правовій науці системним дослідженням феномену конституційної ідентичності як категорії конституційного права та важливого чинника державотворчої діяльності.

У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, зокрема:

- проведено комплексне теоретичне дослідження поняття конституційної ідентичності як категорії конституційного права в Україні, яке включає генезу категорії з родового поняття ідентичності, формулювання дефініції, розмежування з суміжними поняттями;
- дано визначення конституційної ідентичності як категорії конституційного права з урахуванням українського національного контексту і національних конституційних цінностей;
- запропоновано для доповнення понятійно-категоріального апарату конституційного права авторське визначення поняття конституційної ідентичності як категорії конституційного права;
- доведено, що “конституційна ідентичність” є категорією конституційного права;
- сформульовано структуру поняття та його компонентів, а також досліджено особливості конституційної ідентичності окремих зарубіжних держав, Європейського Союзу та України;
- з’ясовано, що структура конституційної ідентичності, як і структура родового поняття ідентичності, має інтеграційний та диференційний виміри, а компонентами є універсальні та національні конституційні цінності;

- визначено європейську і євроатлантичну інтеграцію у правовому вимірі як об'єктивований спосіб імплементації та утвердження універсальних цінностей в Україні;
- охарактеризовано конституційну ідентичність України крізь призму національних цінностей, роль яких стає вагомішою в умовах загроз самозбереження нації, у поєднанні з євроінтеграційними прагненнями як виразником універсальних цінностей Західної цивілізації.

5. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів

Сформульовані у дисертації наукові положення мають важливе теоретичне і практичне значення, яке полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- правотворчій діяльності – при розробці законопроектів, у тому числі – щодо внесення змін до Конституції;
- правотлумачній та правозастосовній діяльності – для обґрунтування окремих позицій Конституційного Суду України; узгодження практики застосування нормативно-правових актів з конституційною ідентичністю;
- науково-дослідній роботі – для поглиблення знань та подальших наукових розвідок про категорію конституційної ідентичності;
- навчальному процесі – під час викладання таких дисциплін, як “Конституційне право України”, “Конституційне право зарубіжних країн”, “Міжнародне публічне право”, “Право Європейського Союзу”, “Теорія держави і права”, “Філософія права”, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.

6. Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Робота є завершеною, самостійною та добре оформленою науковою працею, в якій мета дослідження, в цілому, досягнута. Викладені у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації були отримані авторкою

самостійно на підставі особистих досліджень та в підсумку опрацювання й аналізу значної кількості джерел (310 позицій) монографічного, нормативно-правового, правозастосовчого та правотлумачного характеру. Нові ідеї та розробки, пропозиції для впровадження опубліковано без співавторів.

Результати дисертаційного дослідження обговорювались на семінарах кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

За результатами дослідження Никорак Ольгою Юріївною опубліковано 10 наукових робіт, в яких розкрито основні положення роботи. Серед них - 3 статті у наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 6 тез доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях. Кількість та якість наукових публікацій відповідає вимогам п.8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 248 сторінок. Список використаних джерел складає 310 найменувань. Обсяг та зміст роботи відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

7. Відомості про дотримання академічної доброчесності

У тексті дисертації Никорак Ольги Юріївни та наукових статтях авторства здобувачки дотримано усіх вимог щодо академічної доброчесності. Текст є оригінальним; не виявлено плагіату, самоплагіату, фабрикивання, фальсифікування даних чи будь яких інших порушень принципів академічної доброчесності. Дисертація є самостійним дослідженням та містить усі посилання на відповідні джерела.

8. Зауваження та дискусійні положення дисертації

Дисертаційна робота Никорак Ольги Юріївни «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права» за своїм змістом і формою є завершеним науковим дослідженням із новими, самостійними та належним чином аргументованими висновками. Водночас, як і будь-яке творче, наукове дослідження, рецензована дисертація не позбавлена деяких незначних недоліків, а окремі сформульовані у ній висновки мають дискусійний характер.

1. Авторка застосовує методологічно вірний підхід, розглядаючи конституційну ідентичність у її взаємозв'язку з ідентичністю національною. Причому, останню вона поділяє на ідентичність національно-етнічну та національно-політичну, а конституційну ідентичність вважає частиною ідентичності національно-політичної (громадянської). У зв'язку з цим виникає два питання: 1) стосовно сутності конституційної ідентичності та її взаємозв'язку з такими суб'єктами, як нація (у політичному значенні поняття), етнос. Чи є конституційна ідентичність ідентичністю тексту, сформованого на основі консенсусу суб'єкта установчої влади (політичної нації, народу), чи є вона ідентичністю спільноти (якщо так, то якої саме)? 2) У роботі дисертантка пише також про «європейську конституційну ідентичність». Якщо конституційна ідентичність є ідентичністю спільноти, а конституційна ідентичність є частиною «ідентичності національно-політичної», яка саме спільнота (який суб'єкт) є носієм європейської конституційної ідентичності?
2. Аналізуючи сутність феномену конституційної ідентичності, дисертантка згадує категорії *конституційна культура* та *конституційні традиції*, з яких низка західних авторів виводять поняття конституційної ідентичності. Враховуючи це, більше уваги варто було присвятити спростуванню таких підходів чи їх підтримці.
3. Виходячи з практики (передусім судової) низки держав-членів ЄС щодо протиставлення конституційної ідентичності стандартам та вимогам

права ЄС, категорія *конституційна ідентичність* переважно негативно сприймається у західних наукових та політичних колах. Враховуючи це, та водночас євроінтеграційні кроки України, постає питання щодо ризиків застосування цього концепту на практиці. Тож, важливим результатом дисертаційної роботи могли б стати рекомендації щодо практичного застосування концепту конституційної ідентичності саме в позитивному ключі, у разі, якщо потенційна практична користь від його застосування переважає існуючі загрози.

Зважаючи на складність і багатоаспектність інноваційного дослідження – конституційної ідентичності як категорії конституційного права, відзначимо, що наведенні міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації, не знижують її наукової і практичної цінності. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на активізацію подальшого наукового пошуку авторки.

9. Висновок та загальна оцінка дисертаційної роботи

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дисертація Никорак Ольги Юріївни ««Конституційна ідентичність як категорія конституційного права» є завершеним, самостійним та інноваційним дослідженням. Це одне із перших в українській юридичній науці комплексне теоретико-правове дослідження, в якому на основі аналізу українських та закордонних джерел, вивчення національного та міжнародного законодавства, сформульовано нові наукові положення та висновки щодо поняття конституційної ідентичності як категорії конституційного права. За своєю актуальністю, методологічним підходом до вирішення поставлених завдань, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів є науковою роботою, що виконана на високому науково-методичному рівні. Одержані під час виконання дисертації результати мають вагомe значення для сучасного вітчизняного та міжнародного права .

Наукова праця у повній мірі відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка, Никорак Ольга Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Олена БОРИСЛАВСЬКА